RAQAMLI MAKONDA KIBERBULLING VA KIBERTOVLAMACHILIK: FUQAROLIK-HUQUQIY VA MA'MURIY JAVOBGARLIK TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Abduvaliyeva Dilnura Axmadjon qizi
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
Xalqaro huquq fakulteti 2-bosqich talabasi
e-mail: dilnuraabduvaliyeva07@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda ijtimoiy tarmoqlar va internet vositalari orqali sodir etilayotgan kiberbulling hamda kibertovlamachilik kabi qilmishlarning huquqiy oqibatlari tahlil qilingan. Amaldagi Fuqarolik kodeksi hamda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks normalarining raqamli makon va texnologiyalar rivojiga qanchalik javob berishi atroflicha ko'rib chiqilgan. Shuningdek, tadqiqotda Germaniya va Rossiya kabi xorijiy davlatlarning ushbu sohadagi qonunchilik tajribasi qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqot yakunida fuqarolarning shaxsiy nomoddiy huquqlarini internetda samarali himoya qilish bo'yicha amaliy takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli makon, kiberbulling, kibertovlamachilik, sha'n va qadr-qimmat, ma'muriy javobgarlik, ma'naviy zarar, Fuqarolik kodeksi, xorijiy tajriba.

КИБЕРБУЛЛИНГ И КИБЕРВЫМОГАТЕЛЬСТВО В ЦИФРОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ: СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ И АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Аннотация: В данной тезисе проанализированы правовые последствия таких деяний, как кибербуллинг и кибервымогательство, совершаемых посредством социальных сетей и интернет-инструментов. Всесторонне рассмотрено соответствие норм действующего Гражданского кодекса и Кодекса об административной ответственности современному развитию цифрового пространства и технологий. Также в исследовании проведен сравнительный анализ законодательного опыта таких зарубежных стран, как Германия и Россия. В завершение работы разработаны практические предложения по эффективной защите личных неимущественных прав граждан в сети Интернет.

Ключевые слова: Цифровое пространство, кибербуллинг, кибервымогательство, честь и достоинство, административная ответственность, моральный вред, Гражданский кодекс, зарубежный опыт.

CYBERBULLYING AND CYBEREXTORTION IN THE DIGITAL SPACE: IMPROVING CIVIL AND ADMINISTRATIVE LIABILITY

Abstract: This thesis analyzes the legal consequences of acts such as cyberbullying and cyberextortion committed through social networks and internet tools. The compliance of the provisions of the current Civil Code and the Code of Administrative Responsibility with the development of the digital space and technology is thoroughly examined. Furthermore, the study provides a comparative analysis of the legislative experience of foreign countries such as Germany and Russia. Finally, practical proposals are developed for the effective protection of personal non-property rights of citizens on the Internet.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Keywords: Digital space, cyberbullying, cyberextortion, honor and dignity, administrative liability, moral damage, Civil Code, foreign experience.

Bugun ijtimoiy tarmoqlarsiz kundalik hayotimizni tasavvur qilish qiyin. Telegram, Instagram yoki TikTok nafaqat muloqot, balki katta axborot maydoniga aylanib bormoqda [1]. Lekin shu bilan birga, internetdagi erkinlik boshqalarning huquqlarini buzish evaziga bo'lmasligi kerak. Amaliyotda soxta profil ochib odamlarni haqoratlash, ijtimoiy tarmoqlarda ommaviy ruhiy bosim o'tkazish (kiberbulling) hamda shaxsiy surat yoki yozishmalarni tarqatib yuborish bilan qo'rqitib pul talab qilish (kibertovlamachilik) holatlari juda ko'payib ketdi [2, 3].

Asosiy muammo shundaki, amaldagi qonunlarimizning aksariyati an'anaviy, ya'ni real hayotdagi munosabatlar uchun yozilgan. Ularni virtual olamdagi huquqbuzarliklarga qo'llashda bir qancha chalkashliklar yuzaga kelmoqda. Bo'lajak yurist sifatida ushbu bo'shliqlarni tahlil qilish, xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish va yechim taklif etishni o'zim uchun muhim vazifa deb bildim.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 31-moddasida har bir shaxs o'z sha'ni va qadr-qimmatiga qilingan tajovuzlardan himoyalanish huquqiga egaligi aniq mustahkamlab qo'yilgan [4, 31-m.]. Shuningdek, Fuqarolik kodeksining 100-moddasi ham shaxsiy nomoddiy huquqlarni fuqarolik-huquqiy tartibda himoya qilish mexanizmini yaratadi [5, 100-m.].

Biroq, sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar amaliyotida quyidagi muammolar yuzaga kelmoqda:

1. **Atamaning va alohida normaning yo'qligi.** Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning (MJtK) 40-moddasida haqorat qilganlik uchun javobgarlik bor [6, 40-m.]. Lekin guruh bo'lib, izohlarda (comment) tizimli ravishda odamni obro'sizlantirish va ruhiy sindirish — shunchaki odatiy haqorat emas. Amaldagi 40-modda kiberbullingning xarakterini to'liq qamrab ololmaydi.
2. **Ma'naviy zararni undirishdagi to'siqlar.** Fuqarolik kodeksining 1021–1022-moddalariga ko'ra yetkazilgan ma'naviy zarar pul bilan qoplanishi kerak [5, 1021, 1022-m.]. Lekin internetda shaxsiyati kamsitilgan fuqaro o'zining qanchalik ruhiy aziyat chekkanini isbotlab berishi va anonim akkount ortida kim turganini aniqlash amalda juda mushkul [7].
3. **Dalillarni yo'qotish xavfi.** Jabrlanuvchi o'ziga yozilgan haqoratlarni skrinshot qilib sudga taqdim etganida, huquqbuzar o'sha xabarlarni o'chirib yuborishi yoki "bu mening profilim emas" deb tan olmasligi mumkin [8].

Natijada skrinshotlar sud tomonidan maqbul dalil sifatida olinmay qoladi.

Ushbu muammoni hal qilishda rivojlangan xorijiy mamlakatlar qonunchiligini o'rganish foydadan holi bo'lmaydi. Masalan, Germaniyada 2017-yilda qabul qilingan "Netzwerkdurchsetzungsgesetz" (NetzDG) qonuniga ko'ra, yirik ijtimoiy tarmoqlar (Facebook, YouTube va boshqalar) foydalanuvchilar tomonidan qoldirilgan haqoratli, nafrat uyg'otuvchi va kiberbulling belgilari bor kontentni shikoyat tushganidan so'ng 24 soat ichida o'chirib tashlashi shart [2]. Aks holda, platformaning o'ziga bir necha million yevro miqdorida ma'muriy jarima solinadi. Bu mexanizm shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini internetda tezkor himoya qilishga xizmat qilmoqda. Rossiya Federatsiyasi amaliyotida esa internetdagi haqorat va kiberbulling holatlarini isbotlash uchun notariuslar imkoniyatidan keng foydalaniladi. Rossiya "Notariat to'g'risida"gi qonunchiligiga muvofiq, fuqaro sudgacha bo'lgan bosqichda notariusga murojaat qilib, internet-sahifani ko'zdan kechirish va elektron dalillarni tasdiqlash haqida bayonnoma (протокол осмотра доказательств) tuzdirib olishi mumkin [9]. Bu usul kelgusida huquqbuzar xabarlarni o'chirib yuborgan taqdirda ham sudda muhim dalil bo'lib xizmat qiladi.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xorijiy tajriba va milliy qonunchiligimiz tahlilidan kelib chiqib, yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun menimcha quyidagi qadamlarni tashlash zarur:

1) MJtKga alohida norma kiritish: Kodeksga 40-1-modda ("Kiberbulling, ya'ni telekommunikatsiya tarmoqlari yoki Internet jahon axborot tarmog'ida shaxsni tazyiqqa olish va kamsitish") moddasini qo'shish va aniq sanksiyalar belgilash [6].

2) Notarial tasdiqlash amaliyotini yo'lga qo'yish: "Notariat to'g'risida"gi Qonunga [9] muvofiq, notariuslarga internetdagi sahifalar va xabarlarni sudgacha bo'lgan bosqichda ko'zdan kechirib, dalil sifatida bayonnoma rasmiylashtirish huquqini amalda kengroq berish va buni raqamlashtirish lozim. **3) FK 100-moddasini to'ldirish:** Fuqarolik kodeksining 100-moddasida raddiya berish bilan birga, internet tarmog'iga joylangan haqoratli yoki yolg'on ma'lumotlarni manbadan butunlay va qayta tiklanmaydigan qilib o'chirish majburiyatini ham aniq yozib qo'yish kerak [5, 100-m.].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Saidov, A. H. (2021). Inson huquqlari umumiy nazariyasi: Darslik. Adolat nashriyoti. https://adolat.uz/
2. Gulyamov, S. S. (2022). Raqamli huquq va kiberxavfsizlik: O'quv qo'llanma. Toshkent davlat yuridik universiteti nashriyoti. https://tsul.uz/
3. Rustambayev, M. H. (2023). O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga sharhlar. Baktria Press.
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2023). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi Lex.uz. https://lex.uz/docs/-6445145
5. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. (1996). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi Lex.uz. https://lex.uz/docs/-111189
6. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. (1994). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi Lex.uz. https://lex.uz/docs/-97664
7. Xujayev, O. I. (2022). Raqamli makonda shaxsiy nomoddiy huquqlarni fuqarolik-huquqiy himoya qilish masalalari. Odil sudlov, 4(2), 45–51.
8. Ismoilov, B. I. (2023). Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar va huquqbuzarliklarni kvalifikatsiya qilish muammolari. Yuridik fanlar axborotnomasi, 1(3), 112–118.
9. O'zbekiston Respublikasining "Notariat to'g'risida"gi Qonuni. (1996). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi Lex.uz. https://lex.uz/docs/-113524

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.